

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran
Vol. 11, No. 1:113-142, Spring 2022
Doi: 10.22059/JISR.2022.319891.1190

Analysis of the Process of Entrepreneurial Ecosystem Development in Khuzestan Province*

Masoomeh Bagheri¹
Marziyeh Shahryari²
Ali Boudaghi³
Seyedeh Mona Fazelpour⁴

Received: May 28, 2021   Accepted: January 20, 2022

Abstract

Introduction: The use of the term entrepreneurial ecosystem has replaced other concepts such as entrepreneurial environment. It also highlights the mechanisms, institutions, networks and cultures that support entrepreneurs. Ecosystems are a set of centralized cultural perspectives, social networks, financial support, academic institutions, and active economic policies that create a risky environment to support entrepreneurship and have recently gained attention in the entrepreneurship field. In fact, entrepreneurship in the three main dimensions of the innovation system, which include the entrepreneur (including, behavior, competencies and patterns of mentality as well as personal) results and consequences of entrepreneurial activity), entrepreneurial process (including activities related to digitization in management processes Organizational and developments within it are strategic and operational

---

* Scientific article extracted from a research project entitled: "Development of Entrepreneurial Ecosystem, Innovation and Improvement of The Business Environment in Order to Accelerate the Sustainable Economic Growth and Job Creation in Khuzestan province", with the support of the General Department of Cooperatives, Labor and Welfare Of Khuzestan Province and Vice Chancellor for Research and Technology of Shahid Chamran University of Ahvaz.

1. Associate Professor Department of sociology Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding author), m.bagheri@scu.ac.ir

2. Assistant Professor Department of sociology Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran, m.shahryari@scu.ac.ir

3. Assistant Professor Department of sociology Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran, a.boudaghi@scu.ac.ir

4. Phd in Sociology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran, m.fazeli@scu.ac.ir

activities and digital deployment. and ecosystems as an approach to understanding the entrepreneurial context at the macro level of an organizational community. Thus, the phenomenon of entrepreneurship is a desirable social behavior that can be not only the product of social creativity, but the result of a constructive interaction of individuals in the context of society. This qualitative study was conducted to understand the dimensions and aspects of entrepreneurial ecosystem development in Khuzestan province. The method used in this research is the theory of data basis.

Method: The data of this study were collected and analyzed through in-depth interviews and purposive theoretical sampling with 37 experts in the field of entrepreneurship, managers of knowledge-based enterprises and professors of economics, management and sociology in Khuzestan province. The five stages of open coding, concept recognition, concept development in terms of feature dimensions, data analysis for context, and introduction of the process into category analysis and integration were used.

Findings: The resulting model includes three dimensions of conditions, action interactions, and consequences. The conditions dimension includes bureaucratic structure, enabling and enabling actions, performance of relevant institutions, and weaknesses in law formulation and implementation. The localization approach, the implementation of training, the encouragement of provincial actors to work in groups, the production leap, the participation of entrepreneurs and knowledge-based enterprises in decisions related to entrepreneurship, youth and the respect for professional discretion, strengthening organizational responsibility In terms of entrepreneurship, the “consequences” include reducing the rate of out-of-province migration, improving indicators of psychological empowerment of actors, sustainable economic development, public safety, spreading entrepreneurial culture, reducing social harm, human, social and economic development. A core category called “multi-level support” was formed.

Conclusion: Entrepreneurial policies to promote entrepreneurial activities, create a favorable entrepreneurial atmosphere and culture, encourage people to start a business and provide the necessary information about the entrepreneurial process and improve the required skills, create non-financial reinforcers such as networks, support services, education, support in the early stages and during the critical years of business creation in a forward-looking process.

Keywords: Entrepreneurial Ecosystem, Multilevel Support, Qualitative Method, Foundation Data Theory, Khuzestan Province.

Bibliography

- Arabion, A., Abdullahzadeh, G. H., Sharifzadeh, A., Mohseni, A. (2010), “Identifying and prioritizing the indicators that determine the entrepreneurship of businesses”, **Entrepreneurship Development**, Second Year, No. 8: 65-97. (*In Persian*)
- Davari, A., Sefidbari, L., & Baghersad, W. (2017), “Factors of Iranian Entrepreneurial Ecosystem Based on Eisenberg Model”, **Journal of Entrepreneurship Development**, No. 1: 12-101. (*In Persian*)

- Elnadi, A., & Gheith, M. H. (2021), "Entrepreneurial ecosystem, entrepreneurial self-efficacy, and entrepreneurial intention in higher education: Evidence from Saudi Arabia", **The International Journal of Management Education**, No. 1: 100458.
- Gurung, R. B., & Tenzin, J. (2020), "The Entrepreneurship Culture", **Druk Journal of Thought and Ideas**, No1: 43-55
- Guerrero, M., Liñán, F. & Cáceres-Carrasco, F. R. (2021), "the influence of ecosystems on the entrepreneurship process: a comparison across developed and developing economies", **Small Bus Econ**, No. 15: 1733-1759.
- Gola, G. (2001), **Theories and Management Process**, translated by Sohrab Khalili Shorini, Tehran, Samat. (*In Persian*)
- Hoy, K. W., & Miskel, G. C., & Tarter, C. J. (2013), **Educational Administration: Theory, Research, and Practice**, McGraw Hill, Hill Companise Inc, 1221.
- Husseiniya, G. H., Aliabadi, V., & Ataei, P. (2019), "Designing an Entrepreneurial Ecosystem in Rural Cooperative Businesses", **Entrepreneurship Development Quarterly**, No. 3: 341-360. (*In Persian*)
- Ballor, J. J., & Claar, V. V. (2019), "Creativity, innovation, and the historicity of entrepreneurship", **Journal of Entrepreneurship and Public Policy**, Emerald Group Publishing, No. 4: 513-522.
- Monitoring and Improving the Iranian Entrepreneurship System First Report (Recognition of the Current Status Based on Indicators (GEI). (2016), **Deputy Minister of Entrepreneurship and Employment**, Office of Entrepreneurship Development, Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare.
- Mujahid, S., Mubarak, S., & Naghavi, N. (2019), "Prioritizing dimensions of entrepreneurial ecosystem: a proposed framework", **Journal of Global Entrepreneurship Research**, No. 1: 1-21.
- Mirsapasi, N., & Goodarzvand Chegini, M. (2003), "Study of the relationship between the environment, organizational structure and organizational effectiveness of municipalities and a proposed model", **Quarterly Journal of Urban Management**, No. 14: 63-56. (*In Persian*)
- Mahdie A, Hemmati R, Vedadhir A. (2016), "Academic socialization process of doctoral students in University of Isfahan: a Grounded Theory study", **Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education**, No 22 (1):45-73. (*In Persian*)
- Navidnia, M. (2003), "An Introduction to Social Security". **Strategic Studies Quarterly**, NO.6 (19): 55-78. (*In Persian*)
- Shiani, M., Mohammadi Gharakhani, M. A., & Zare, H. (2020), "Social capital of labor and production, productivity and socio-economic development". **Social Studies and Research in Iran**, No. 1: 187-123. (*In Persian*)
- Zahedani, S. S., Hakiminia, B., Tabi, M., & Goli, A. (2015), "The Future of Environmental Culture Research by Scenario Exploration and Validation Method (Case Study: Isfahan)", **Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran**, No. 13: 441-468. (*In Persian*)

- Pankova, S., Schneckenberg, D., & Velamuric, V. K. (2021), “Advocating sustainability in entrepreneurial ecosystems: Micro-level practices of sharing ventures”, **Technological Forecasting and Social Change**, No. 166: 120654.
- Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B., & Sarason, B. R. (1983), “Assessing social support: The social support questionnaire”, **Journal of Personality and Social Psychology**, No. 44: 127-139.
- Satalkina, L., & Steiner, G. (2020), “Digital Entrepreneurship and its Role in Innovation Systems: A Systematic Literature Review as a Basis for Future Research Avenues for Sustainable Transitions”, **Sustainability**, No. 7: 1-27.
- Sachin, A. M., & Rawani, A. M. (2019), “Understanding Entrepreneurial Ecosystem”, **International Journal of Social Ecology and Sustainable Development**, No. 3: 103-115.
- Śleszyński, J. (2016), “Human Development Index revisited”, **Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu**, NO. (435): 40-54.
- Stam, E., & Van de Ven, A. (2021), “Entrepreneurial ecosystem elements”, **Small Business Economics**, NO. 56(2), 809-832.
- Takagi, D., Ikeda, K., & Kawachi, I. (2012), “Neighborhood social capital and crime victimization: comparison of spatial regression analysis and hierarchical regression analysis”, **Social Science and Medicine**, NO. 75: 1895–1902.

واکاوی فرایند توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان*

^۱ معصومه باقری

^۲ مرضیه شهریاری

^۳ علی بوداقی

^۴ سیده منا فاضلی‌پور

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۷

Doi: 10.22059/JISR.2022.319891.1190

چکیده

این مطالعه به روش کیفی، با هدف فهم ابعاد و زوایای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان به انجام رسیده است. روش مورد استفاده در این پژوهش، نظریه داده‌بنیاد است. داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه عمیق و نمونه‌گیری هدفمند-نظری با ۳۷ نفر از صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی، مدیران شرکت‌های دانش‌بنیان و استادان رشته‌های اقتصاد، مدیریت و جامعه‌شناسی استان خوزستان گردآوری شده و برای تحلیل داده‌ها از پنج مرحله کدگذاری باز، تشخیص مفاهیم، توسعه مفاهیم در جهت مطالعه ویژگی‌ها، تحلیل داده‌ها برای زمینه و واردکردن فرایند به تحلیل و یکپارچه‌سازی مقولات استفاده شد. مدل ظهوریافته شامل سه بعد شرایط، کنش تعامل‌ها و پیامدها است. بعد «شرایط» شامل ساختار بروکراتیک، توانمندسازی و اقدامات تواناساز، عملکرد نهادهای متولی و ضعف در تدوین و اجرای

* مقاله علمی-پژوهشی، مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «توسعه زیست‌بوم کارآفرینی، نوآوری و بهبود فضای کسب‌وکار در راستای رشد اقتصادی شتابان پایدار و اشتغال‌زایی در استان خوزستان»، با حمایت اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان خوزستان و معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه شهید چمران اهواز.

۱. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران نویسنده مسئول، m.bagheri@scu.ac.ir

۲. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، m.shahryari@scu.ac.ir

۳. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، a.boudaghi@scu.ac.ir

۴. دانشجوی دکتری علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران، m.fazeli@scu.ac.ir

قوانین، بعد «کنش تعامل»، شامل تقویت روابط شبکه‌ای، تدوین سیاست‌های حمایتی، ترویج گفت‌وگو، کارآفرینی، تدوین نقشه جامع کارآفرینی با رویکرد محلی‌نگری، برگزاری دوره‌های آموزشی، ترغیب عاملان استان به کار گروهی، جهش تولید، مشارکت‌دهی کارآفرینان و شرکت‌های دانش‌بنیان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با کارآفرینی، جوان‌گرایی و توجه به صلاح‌دید حرفه‌ای، تقویت مسئولیت‌پذیری سازمانی در قبال کارآفرینی و بعد «پیامدها»، شامل کاهش نرخ مهاجرت برون‌استانی، بهبود شاخص‌های توانمندسازی روان‌شناختی کنشگران، توسعه اقتصادی پایدار، امنیت عمومی، اشاعه فرهنگ کارآفرینی، کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی، و توسعه انسانی و اجتماعی و اقتصادی است که حول یک مقوله هسته به نام «پشتیبانی و حمایت چندسطحی» شکل گرفته‌اند.

واژه‌های کلیدی: استان خوزستان، حمایت و پشتیبانی چندسطحی، روش کیفی، زیست‌بوم کارآفرینی، نظریه داده‌بنیاد.

مقدمه و طرح مسئله

کارآفرینان کسانی هستند که در درجه اول براساس بینش‌ها و اکتشاف کسانی که در طول تاریخ به آن‌ها رسیده‌اند تعریف می‌شوند (جوردن و همکاران، ۲۰۱۹: ۵۱۴). استفاده از واژه اکوسیستم کارآفرینی بر سایر مفاهیم مانند محیط‌های کارآفرینی پیشی گرفته است (مجاهد، ۲۰۱۹: ۱). اکوسیستم‌ها مجموعه‌ای از دورنماهای فرهنگی متمرکز، شبکه‌های اجتماعی، حمایت مالی، دانشگاه‌ها و سیاست‌های اقتصادی فعالی هستند که محیط‌های حمایتی کسب‌وکار مخاطره‌آمیز را خلق می‌کنند و در این اواخر در حوزه کارآفرینی مورد توجه واقع شده‌اند (داوری و همکاران، ۱۳۹۶: ۱). کارآفرینی دارای سه بعد اصلی: (۱) سیستم نوآوری (مجموعه‌ای از فعالیت‌های کارآفرینی، نتایج و پیامدهای فعالیت کارآفرینی)؛ (۲) فرایند کارآفرینی (فعالیت‌های مربوط به دیجیتالی‌شدن در فرایندهای مدیریت سازمانی و تحولات درون آن) و (۳) فعالیت‌های راهبردی و عملیاتی و استقرار دیجیتالی (ساتالکیانا و همکاران، ۲۰۲۰). بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر، واکاوی فرایند توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان است. به فراخور موضوع و با واکاوی متون نظری می‌توان گفت در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی، نقش متغیرهای اقتصادی-اجتماعی در دستور کار قرار گرفته و در همین راستا سیاست‌ها و برنامه‌های جامعی طراحی شده است. در فرایند مرور مطالعات پیشین، این تحقیقات اغلب به شکل تعیین وضعیت و در حد ارائه آمار و ارقام بوده‌اند و کمتر با دیدی کیفی به واکاوی تجربه زیسته افراد و بسترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری در استان خوزستان پرداخته‌اند. برای جبران این نقصان با اتخاذ رویکردی کیفی به بررسی فرایند

کارآفرینی در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی برای شناسایی پیشران‌های اصلی تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان پرداخته می‌شود تا تحلیلی از جنبه‌های بی‌شماری از پدیده‌های مورد مطالعه فراهم شود. شناسایی و معرفی این ظرفیت‌های متنوع می‌تواند به جهت‌دهی سیاست‌های دولت و نیز هدایت سرمایه‌گذاران یاری رساند.

در راستای موارد فوق‌الذکر سؤال اساسی این است که شرایط علی تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری استان خوزستان چیست و راهبردهای بومی توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری در استان خوزستان کدام‌اند. درنهایت، رسالت این پژوهش این است که با طرح نظریه‌های مرتبط و تأکید بر رهیافت پژوهش، پاسخ علمی و قانع‌کننده‌ای به سؤالات مطرحه ارائه کند. بر این اساس تحلیل جامعه‌شناختی این پدیده با توجه به ظرفیت‌های صنعتی و اقتصادی که در استان خوزستان وجود دارد اهمیتی دوچندان می‌یابد و می‌تواند مبنای تمامی تحولات و پیشرفت‌های بشری به‌شمار آید (بهشتی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۵۸)؛ بنابراین، این پژوهش با اتخاذ رویکردی کیفی به دنبال شناسایی دلایل علی توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان است. در راستای موارد اشاره‌شده پژوهش حاضر بر آن است که به این سؤالات پاسخ دهد: از نظر مطلعان کلیدی، بسترهای علی عمده در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی استان خوزستان کدام‌اند؟ از منظر صاحب‌نظران، مؤلفه‌های زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان کدام‌اند؟ از منظر صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی، پیشران‌های اصلی تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان کدام‌اند؟ مهم‌ترین پیشران‌های تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان کدام‌اند؟

چارچوب مفهومی

توجه به عوامل تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری نشان می‌دهد این پدیده واقع در شبکه متغیری از روابط اجتماعی است که نمی‌توان آن را فقط از یک منظر بررسی کرد. شایان ذکر است در این پژوهش نظریه‌ها در راستای حساسیت نظری ارائه می‌شود.

شکل‌گیری و تقویت انگیزه کارآفرینی در افراد یک جامعه، از طریق تصویر و درکی است که آن جامعه نسبت به تغییر و نوآوری نشان می‌دهد. در نظریات خرد و کلان تحول اجتماعی از جمله نظریه «واکنش متقابل تشریفاتی کالین»، هرگونه تغییر خرد اجتماعی می‌تواند تحولات کلان را نیز در درون خود داشته باشد. این به این معنا است که به‌وجودآمدن موقعیت برتر

اجتماعی و مادی و ایجاد نوعی احساس رضایتمندی و غرور توأم با افتخار برای برخی افراد جامعه، سبب به وجود آمدن یک زمینه قوی انگیزشی در دیگران و تشویق آن‌ها برای پیشرفت و دستیابی به موقعیتی مشابه می‌شود.

ساراسون^۱ و همکاران با استفاده از نظریه ساخت‌یابی گیدنز به توصیف رابطه میان کارآفرین و فرصت پرداختند و وابستگی کارآفرین و فرصت را به بهترین شکل توصیف کردند. آن‌ها تعامل میان کارآفرین و فرصت را به صورت همسازی تصور کردند که تکامل‌یابنده است. در اندیشه آن‌ها کارآفرین و فرصت، موجودیت‌هایی مستقل از هم نیستند. بر این اساس، رویکرد همزادی، رابطه میان عامل (کارآفرین) و ساختار (زمینه فرصت) را بیان می‌کند (سیمونوآ و همکاران، ۲۰۲۰: ۱)؛ بنابراین فهم کارآفرین و فرصت، مستقل از یکدیگر ممکن نیست و تمرکز اصلی بر پیوند این دو است (محمدی، ۱۳۸۴: ۹۵). این امر بر اساس مدل ویدمن^۲ نیازمند آن است که جامعه‌پذیری باورها، ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی را به افراد منتقل کند. هسته اصلی نظریه ویدمن و همکاران (۲۰۰۱)، فرایند منسجم شناسایی، انگیزش، آموزش، مشاوره و حمایت با هدف تربیت کارآفرینان بیشتر است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۹).

روش‌شناسی پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی علل، راهبردها و پیامدهای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان است و در آن، با توجه به موضوع و ماهیت پژوهش از روش کیفی و رویکرد تئوری داده‌بنیاد استفاده شده است. مشارکت‌کنندگان بخش کیفی پژوهش حاضر، ۳۷ نفر از صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی، نوآوری و کسب‌وکار به‌خصوص استادان رشته‌های اقتصاد، مدیریت و جامعه‌شناسی، کارشناسان ارشد پارک علم و فناوری استان و متخصصان بخش خصوصی به‌ویژه شرکت‌های دانش‌بنیان و درنهایت کارآفرینان استان خوزستان هستند که درباره توسعه کارآفرینی و نوآوری اطلاعات کلیدی دارند. پژوهش با نمونه‌گیری هدفمند شروع شد و براساس نمونه‌گیری نظری تا اشباع داده‌ها ادامه یافت. برای گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. بدین معنا که با متخصصان حوزه کارآفرینی و فضای کسب‌وکار به‌طور متوسط به مدت ۴۰ دقیقه مصاحبه (تلفنی و آنلاین) انجام گرفت. در پروتکل مصاحبه، سؤالات کلی مصاحبه با تأکید بر مدل پارادایمی دلایل، شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، پیامدها

1. Sarason
2. Vidman

و راهبردها) آورده شد. با توجه به رویشی بودن تحقیق کیفی، سؤالات اختصاصی در حین مصاحبه پدیدار شدند. مصاحبه‌ها با هماهنگی قبلی و در محیط خلوت با رعایت حقوق اخلاقی آزمودنی‌ها انجام گرفت. بعد از کسب اجازه از مصاحبه‌شوندگان، مصاحبه از طریق ضبط صوت برای تجزیه و تحلیل ثبت شد. گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت. بعد از اتمام مصاحبه‌ها به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، مصاحبه‌های انجام شده با مطلعان کلیدی از نوار پیاده‌سازی شد و به روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم، داده‌ها مطابق با روش استراس و کوربین در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی، تحلیل شدند. در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها خط به خط و کلمه به کلمه بررسی و با استفاده از عبارت کلیدی موجود در متن یا استنباط شده توسط پژوهشگران کدگذاری شد. در مرحله کدگذاری محوری، کدهای مشابه از نظر ماهیت و معنا در یک طبقه قرار گرفتند. سپس طبقات مشابه به لحاظ مفهومی و خصوصیات در هم ادغام شدند و حول محور مشترکی قرار گرفتند و طبقات وسیع‌تری تشکیل دادند. در نهایت در مرحله کدگذاری انتخابی با تمرکز بیشتر بر طبقات (مقولات) ارتباط بین طبقات و زیرطبقات بررسی و طبقه‌بندی اصلی ایجاد شده است. همچنین برای بررسی اعتبار یافته‌های مصاحبه از تکنیک خودبازبینی محقق و تثلیث داده‌ای استفاده شده و با استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری، پایایی یافته‌های مصاحبه بررسی شده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

سن		سطح تحصیلات			
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی
۲۱/۶	۸	۳۰-۲۱ سال	-	-	دیپلم و زیردیپلم
۴۳/۲	۱۶	۴۰-۳۱ سال	۱۶/۲	۶	لیسانس
۲۷	۱۰	۵۰-۴۱ سال	۲۷	۱۰	فوق لیسانس
۵/۴	۲	۵۰ سال به بالا	۵۱/۴	۱۹	دکتری
۲/۷	۱	بی‌جواب	۵/۴	۲	دانشجوی دکتری
۱۰۰	۳۷	کل	-	-	بی‌جواب
			۱۰۰	۳۷	کل

ادامه جدول ۱. مشخصات مشارکت کنندگان

شغل			رشته تحصیلی		
درصد فراوانی	فراوانی		درصد فراوانی	فراوانی	
۸/۱	۳	مدرس (حق التدریس)	۸/۱	۳	جامعه‌شناسی
۲۴/۳	۹	هیئت علمی	۵/۴	۲	اقتصاد
۱۳/۵	۵	کارمند	۲/۷	۱	حسابداری
۲/۷	۱	شغل آزاد	۲/۷	۱	گیاه‌پزشکی
۲/۷	۱	مدیر کسب و کار	۵/۴	۲	کامپیوتر
۳۷/۸	۱۴	مدیر عامل	۲/۷	۱	برنامه‌ریزی شهری
۲/۷	۱	مدیر کارخانه	۲/۷	۱	مدیریت
۵/۴	۲	کارآفرین	۲/۷	۱	زیست‌شناسی
۲/۷	۱	دانشجو	۲/۷	۱	مهندسی نفت
-	-	بی جواب	۲/۷	۱	بیوانفورماتیک پزشکی
٪۱۰۰	۳۷	کل	۸/۱	۳	مهندسی مکانیک
وضعیت شاخص‌های فضای کسب و کار از منظر خبرگان			۵/۴	۲	محیط‌زیست
درصد فراوانی	فراوانی		۵/۴	۲	علوم تربیتی
۲/۷	۱	خیلی قوی	۲/۷	۱	پرورش آبزیان
۲/۷	۱	قوی	۲/۷	۱	مهندسی فناوری اطلاعات
۸/۱	۳	متوسط	۵/۴	۲	مهندسی برق
۵۱/۴	۱۹	ضعیف	۲/۷	۱	مشاوره
۱۳/۵	۵	خیلی ضعیف	۵/۴	۲	مهندسی پلیمر
۲۱/۶	۸	بی جواب	۱۰/۸	۴	مهندسی آب
۱۰۰	۳۷	کل	۲/۷	۱	زبان
وضعیت شاخص‌های کارآفرینی و نوآوری از منظر خبرگان			۲/۷	۱	علوم آزمایشگاهی
درصد فراوانی	فراوانی		۲/۷	۱	کشاورزی
-	-	خیلی قوی	۵/۴	۲	بی جواب
۲/۷	۱	قوی	۱۰۰	۳۷	کل
۲۴/۳	۹	متوسط			
۴۰/۵	۱۵	ضعیف			
۱۰/۸	۴	خیلی ضعیف			
۲۱/۶	۸	بی جواب			
۳۷	۳۷	کل			

یافته‌های پژوهش

مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان

کدگذاری یافته‌های مصاحبه نشان داد از منظر مصاحبه‌شوندگان ریسک‌پذیری، علاقه به تفکر کارآفرینی، نیروی انسانی توانمند و خلاق، حمایت‌های دولتی، پشتیبانی فرهنگی، شفافیت اقتصادی، اقتصاد رقابتی و باز، توجه به فرصت‌های درآمدی، آگاهی و تخصص، داشتن انگیزه برای کارآفرینی، مهارت در راه‌اندازی کسب‌وکار، درک فرصت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه استان، حجم و میزان قراردادهای منعقدشده در حوزه کارآفرینی، رهبری و مدیریت پویای کسب‌وکارها از مؤلفه‌ها و شاخص‌های توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری در استان خوزستان است.

ساختار ناکارآمد بروکراتیک

ساختار سازمانی بروکراتیک و نه توانمندساز: امروزه داشتن ساختاری متناسب با ویژگی‌های محیطی، اصلی‌ترین عامل اثربخشی سازمانی است (میرسپاسی و گودرزوند چگینی، ۱۳۸۲). از طرف دیگر طبق نظریه هوی و میسکل (۲۰۱۳) بعد رسمیت ساختار تواناساز، بیانگر مجموعه قوانین و رویه‌های راهنمایی‌کننده در امر حل مسئله و تقویت اعتماد نیز مهم تلقی می‌شود. از این‌رو فرصت‌های لازم برای تواناسازی ساختار سازمانی و توسعه سازمانی فراهم می‌شود (هوی و میسکل، ۲۰۱۳). با توجه به گفته‌های مصاحبه‌شوندگان، ساختار ناکارآمد بروکراتیک در استان خوزستان آن‌ها را عملاً ناامید و ناتوان ساخته است. در ذیل به برخی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در این خصوص اشاره خواهیم کرد.

مشارکت‌کننده‌ای (حسن) درخصوص ساختار ضعیف بروکراتیک در استان خوزستان گفت: «این بروکراسی اداری طاقت‌فرسا که در سازمان‌های دولتی داریم هرچقدر برای کارآفرین تسهیل شوند بهتر است.» مشارکت‌کننده دیگری (اسماعیل) اظهار کرد: «واقعاً در این ده سال به هر شکلی بود پیشرفت کردیم، اما واقعاً بروکراسی اداری انرژی مضاعفی را از ما گرفته و اگر این‌ها نبود، دو پله بالاتر بودیم. بیمه و مالیات، کارفرمای خصوصی را اذیت می‌کند.»

جدول ۲. مقوله ساختار سازمانی بروکراتیک و نه تواناساز و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
سدهای پیشروی تولیدکنندگان و بروکراسی اداری، بروکراسی طاقت‌فرسا در سازمان‌های دولتی، فساد اداری، لزوم تسهیل بروکراسی اداری طاقت‌فرسا برای کارآفرین، به‌هدررفتن انرژی کارآفرین به جهت بروکراسی اداری، رویارویی کارآفرینان با مشکلات اداری، تلقی بروکراسی اداری به عنوان بزرگ‌ترین مانع کسب‌وکار، حاشیه‌های فضای کاری به‌خاطر اخذ مجوز کار	ساختار بروکراتیک و نه تواناساز

با توجه به مضامین مورد اشاره مشارکت‌کنندگان، سیاست‌گذاری‌های دولت در سال‌های اخیر، عملاً کارکنان را بیش از پیش در قلمرو زحمت و تقلا فروبرده است. آیین‌نامه‌های مربوط به استخدام افراد به صورت قراردادی، پیمانی، آزمایشی و... و تحت‌الشعاع قراردادن امنیت شغلی آنان و همچنین قدرت گرفتن اداره‌های نظارتی از یک سو و به‌نابودی کشاندن انجمن‌های صنفی و سندیکاهای کارگری از دیگر سو به این وضعیت دامن زده است. در ذیل به برخی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در این خصوص اشاره خواهیم کرد:

مشارکت‌کننده‌ای (محمد) درخصوص توانمندی‌سازی در استان خوزستان توضیح داد:
 «ساختار دولتی متولی حوزه تولید و کارآفرینی با شعار جهش تولید، مسئول برقراری ارتباط مؤثر بین شرکت و مسائل تولیدی با سازمان دولتی است با هدف اینکه موانع تولید برطرف شود. توسعه زیرساخت در حوزه کارآفرینی به‌خصوص در بعد کارآفرینی و تولید و حوزه اشتغال و حمایت از کارآفرینان، مشکلات این بستر را به کمک سازمان‌های متولی کار و رسانه حل می‌کند.»

ضعف در تدوین و اجرای قوانین: اجرای صحیح و مطلوب خط‌مشی‌های کارآفرینی یکی از مهم‌ترین و پرچالش‌ترین مراحل فرایند خط‌مشی‌گذاری است. به عبارتی عدم نیازسنجی برای اجرا، زمان اجرای نامناسب، نبود ابزار اجرا و موانع نظارتی از مهم‌ترین عوامل ضعف در تدوین درست اجرای قوانین پیش‌روی کشور در راستای دستیابی به اهداف مندرج در برنامه‌های توسعه، ایجاد ساختاری مناسب در جهت تدوین خط‌مشی‌های مطلوب، تعیین متولی اجرا و استفاده از نظرات ذی‌نفعان است. در ذیل به برخی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در این خصوص اشاره خواهیم کرد.

جدول ۳. مقوله ضعف در تدوین و اجرای قوانین و مفاهیم مرتبط با آن

مفهوم	مقوله
لزوم شفافیت در قوانین مرتبط با اعطای تسهیلات و پروژه‌ها، عدم تعریف درست چارت قانونی، محدودیت سازمان‌ها برای حمایت، عملیاتی‌نشدن تعاریفی کسب‌وکار در پروتکل‌های دولتی، رعایت‌نشدن دستورالعمل‌های قانونی در حمایت از کارآفرینان، رفع موانع جذب سرمایه‌گذار خارجی	ضعف در تدوین و اجرای قوانین

مشارکت‌کننده‌ای (احمد) درخصوص ضعف اجرای قانون در استان خوزستان گفت:

«بزرگ‌ترین مشکل ما صنایع دولتی رایج است و اینکه صنایع کوچک نداریم. صنایع کوچک خیلی رونق ندارند. چون اداره صنعت و معدن و تجارت اینجا منفعلانه رفتار می‌کند و مسئولانه حرکت نمی‌کند.»

عملکرد نهادهای متولی: نهادها و ساختار انگیزشی که حاصل نهادهای جامعه هستند، عامل اصلی توسعه یا عدم توسعه کشورها هستند. در واقع اگر مجموعه نهادها تولید و نوآوری را تشویق کنند، مسیر توسعه هموار می‌شود. همچنین اگر فعالیت‌های با بهره‌وری فزاینده، بالاترین منفعت را داشته باشند، اقتصاد رشد می‌کند. در ذیل به برخی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در این خصوص اشاره خواهیم کرد.

جدول ۴. مقوله عملکرد نهادهای متولی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
بی‌برنامگی نهادهای متولی، هماهنگی بین‌بخشی ضعیف در میان نهادهای متولی، عملکرد ناکافی صداوسیما در ترویج فرهنگ کارآفرینی، جانبداختن فرهنگ کارآفرینی توسط سازمان‌های پارک و علم و فناوری و...، دراولویت‌نبودن کارآفرینی برای مسئولان، نبود اراده راسخ در بین متولیان کارآفرینی	عملکرد نهادهای متولی

مشارکت‌کننده‌ای (مهدی) درخصوص عملکرد نهادهای متولی در استان خوزستان توضیح داد:

«من ایده‌ای ندارم که چطور مسائل را با بیمه تأمین اجتماعی حل کنند و کارشناس اقتصاد و تأمین اجتماعی لازم باشد یا کارشناس مالیات و دارایی. در حوزه اشتغال‌زایی بحث فناوری، نوآوری، دانش‌بنیان هرکدام نهاد متولی دارد. پارک علم و فناوری، دانشگاه نسل چهارم و ارزش‌آفرین، صنعت و مدرن تا نهادهای متولی و تأثیرگذار در فناوری استان خوزستان. مدیریت و برنامه‌ریزی به شکل سلسله‌وار متصل است.»

کنش‌های فردی و سازمانی

توانمندسازی و اقدامات تواناساز: پدیده مذکور در زمینه‌ای مشتمل بر ویژگی‌های نظام مدیریتی کشور، به‌ویژه سازوکارهای رایج برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و نیز خصوصیات فضای کسب‌وکار مطرح است. توانمندسازی کارکنان می‌تواند به آن‌ها برای توسعه مهارت‌های فنی و مدیریتی و ارتقای سطح آگاهی کمک کند، تعهد آن‌ها را به اهداف سازمانی افزایش دهد

و فرصت‌های شغلی آن‌ها را نیز گسترش دهد (جهانیان، ۱۳۸۹: ۶)؛ بنابراین توانمندسازی کارکنان در رشد و توسعه فرهنگ و رفتار کارآفرینانه در سازمان‌ها اهمیت بسزایی دارد.

جدول ۵. مقوله توانمندسازی و اقدامات تواناساز و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
توسعه فردی کارآفرینان، متخصص‌پروری در سازمان‌های متولی، تشویق و انگیزه‌دادن به کارآفرینان، ایجاد زیرساخت‌هایی نظیر شهرک‌های علم و فناوری، ایجاد صندوق‌های پژوهش و فناوری، توسعه بازار کارآفرینان، مربی‌گری، متولدسازی از سوی دانشگاه‌ها، رفع موانع جذب سرمایه‌گذار خارجی	توانمندسازی و اقدامات تواناساز

حمایت همه‌جانبه از کارآفرینان و نوآوران: حمایت اجتماعی برخورداری از محبت، مساعدت و توجه اعضای خانواده، دوستان و سایر افراد تعریف می‌شود. از کارآفرینان توسط مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری کسب‌وکار به‌منظور ترویج و ارتقای فرهنگ کارآفرینی و کسب‌وکار حمایت می‌شود، اما ابزارهای حمایتی دولت از کارآفرینان کم‌تأثیر هستند. بضاعت و اختیارات مسئولان استانی اندک است؛ بنابراین خیلی از طرح‌های حمایتی دولت در استان‌ها نمی‌تواند مؤثر باشد.

موانع قانونی و به‌روزنبودن مقررات، مشکلات ساختاری اقتصاد، افول کسب‌وکارهای قدیمی، ضعف در فناوری و حمایت از ایده‌های نو در فضای کسب‌وکار «فعالیت کارآفرینانه» را تا حدی دشوار ساخته که می‌توان کارآفرینی را در چنین شرایطی نوعی جهاد قلمداد کرد که پیشبرد آن نیازمند نبردی نظام‌مند است.

آنچه در اذهان عمومی به‌عنوان کارآفرینی ثبت شده، ایجاد اشتغال برای خود و دیگران است و از این حیث صاحبان واحدهای تولیدی، اصناف و شرکت‌های خصوصی کارآفرین تلقی می‌شوند. در نظریه حمایت اجتماعی ساراسون و همکاران (۱۹۹۳) حمایت اجتماعی دارای ابعاد پنج‌گانه است:

حمایت عاطفی: داشتن مهارت لازم در کمک‌گرفتن از دیگران هنگام برخورد با دشواری‌ها؛
حمایت شبکه اجتماعی: به معنای دسترسی به عضویت در شبکه‌های اجتماعی؛
حمایت خودارزشمندی: اینکه دیگران در دشواری‌ها یا فشارهای روانی به وی بفهمانند که او فردی ارزشمند است و می‌تواند با به‌کارگیری توانایی‌های ویژه خود بر دشواری‌ها چیره شود؛

حمایت ابزاری: دسترسی داشتن به منابع مالی و خدماتی در سختی‌ها و دشواری‌ها؛ حمایت اطلاعاتی: به‌دست‌آوردن اطلاعات مورد نیاز خود برای درک موقعیت (ساراسون، ۱۹۸۳).

بر مبنای این توضیحات، در این استان بنا به اظهار مصاحبه‌شوندگان حمایت اجتماعی بسیار ضعیف و ناکارآمد است. در ادامه به برخی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در این خصوص اشاره می‌شود.

مشارکت‌کننده‌ای (سعید) در خصوص نحوه حمایت اجتماعی در استان خوزستان اظهار کرد:

«در پارک علم و فناوری بیان می‌کنند که ما به شما کمک می‌کنیم، وام می‌دهند. کارآفرینان هم دستگاه می‌سازند، اما وقتی بدهکار شدند هیچ کس نیست از آن‌ها حمایت کند. اما ما می‌گوییم وام نمی‌خواهیم. دستگاه‌ها را می‌سازیم، شما بفروشید: هم سودی برای پارک علم و فناوری و هم برای خود ما دارد. اما این کار را نکردند؛ چون دیگر نمی‌توانند سر ما کلاه بگذارند. این‌ها باعث می‌شود ما همه چیز را ول کنیم.»

جدول ۶. مقوله حمایت همه‌جانبه از کارآفرینان و نوآوران و مفاهیم مرتبط با آن

مفهوم	مقوله
ایجاد صندوق‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر، ارائه تسهیلات با بروکراسی اداری کمتر، عدم پشتیبانی مالی از کارآفرین، حمایت از فضای رقابتی، حمایت از کسب‌وکارها، مشوق‌ها و حمایت مستمر از کارآفرینان، ضعف منابع حمایتی برای کارآفرینان، مساعد نبودن مشوق‌های مالی، خدمات و حمایتی پارک علم و فناوری، وجود مشوق‌های مادی و معنوی	حمایت همه‌جانبه از کارآفرینان و نوآوران

زیرساخت آموزشی و فرهنگی

کم‌وکیف جامعه‌پذیری آموزشی: یکی از راه‌های ایجاد نشاط در فرهنگ کارآفرینی، آموزش کارآفرینی است که مستلزم ایجاد ویژگی‌های اساسی کارآفرینان است: تمایل به گرفتن خطرات محاسبه‌شده از نظر زمان، حقوق صاحبان سهام یا شغل، توانایی تدوین یک تیم سرمایه‌گذاری مؤثر، مهارت در خلاقیت استفاده از منابع، مهارت اساسی در ساختن یک طرح تجاری جامع و سرانجام، چشم‌انداز به رسمیت شناختن فرصت در جایی که دیگران شاهد هرج‌ومرج، تضاد و

سردرگمی باشند (کوراتکو و هاجتس^۱، ۲۰۰۵). این چارچوب به ما اجازه می‌دهد مسیر را دنبال کنیم و اقدامات و نگرش مورد نیاز در هر مرحله را در طول مسیر توصیف کنیم (گورونگ و تنزین^۲، ۲۰۲۰).

جدول ۷. مقوله کم‌وکیف جامعه‌پذیری آموزشی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
آموزش و فرهنگ‌سازی در حوزه کارآفرینی، آموزش و توسعه منابع انسانی، شروع کارآفرینی از خانه و خانواده، سوق‌دادن فرزندان به سمت کارآفرینی، لزوم یاددادن کارآفرینی به فرزندان، مهم‌بودن تربیت خانوادگی، مهارت ناکافی نیروی کارآفرین در استان خوزستان، کارکردن جزئی از وجود انسان به جهت تربیت خانوادگی	کم‌وکیف جامعه‌پذیری آموزشی

با توجه به گفته‌های مصاحبه‌شوندگان در استان خوزستان، جامعه‌پذیری افراد فرایند یکنواختی را طی نکرده است. در ذیل به برخی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در این خصوص اشاره می‌شود.

مشارکت‌کننده‌ای (کیان) در این خصوص اظهار کرد:

«در بحث شاخص نیروی انسانی در خوزستان افراد تربیت‌شده فاقد مهارت هستند.»
مشارکت‌کننده دیگری گفت: «در خوزستان صنعتی این شاخص‌ها معیار نیست. آن هم در زمانی که سنی از فرد گذشته است. چه کسی حاضر است یک فرد سی‌ساله را ببرد سرکار که هیچ چیز هم بلد نیست. خوزستان پتانسیل عالی دارد، ولی شاخص‌هایی که این پتانسیل را به حرکت دربیآورد خیر.»

با توجه به مضامین مورد اشاره مشارکت‌کنندگان، با تقویت ارزش جامعه‌پذیری که خود محصول جامعه‌پذیری آموزشی ویژه‌ای است که از خانواده و به‌ویژه مدرسه ناشی می‌شود، راهبردهای یادگیری بیشتر به سمت ژرفانگری به پیش می‌رود. با رشد و توسعه ارزش‌های ابزاری تحصیل، افراد کمتر راهبردهای ژرفانگر را در یادگیری پیشه می‌کنند و بیشتر به‌سوی راهبردهای مخالف، یعنی راهبردهای سطح‌گرا روی می‌آورند. محصول این شرایط، تقویت نظام شخصیتی واجد پشتکار آموزشی برای دارندگان ارزش ابزاری و ازدست‌رفتن یا کاهش پشتکار آموزشی دانش‌آموزان دارای ارزش ابزاری و راهبرد سطح‌گرا است.

ضعف نگرش و فرهنگ کارآفرینی: منظور از نگرش‌های کارآفرینانه حالتی است که در آن فرد تمایل به بروز رفتار کارآفرینانه در یک کسب‌وکار مستقل یا سازمانی را نشان می‌دهد و تا حد زیادی به‌عنوان کارآفرینی مبتنی بر ضرورت (و نه فرصت‌محور) تلقی می‌شود؛ یعنی کارآفرینی به‌عنوان ابزاری برای بقا، برخلاف جست‌وجوی فرصت یا آرزو، به‌عنوان آخرین چاره‌نگریسته می‌شود (استام وان دِ ون، ۲۰۲۱)؛ بنابراین توسعه فرهنگ کارآفرینی از مؤلفه‌های آموزش مهارت، فرهنگ مشارکت، کشف فرصت، تغییر در ارزش‌ها و... تأثیر می‌پذیرد. با تدقیق در گفته‌های مصاحبه‌شوندگان، این مؤلفه‌ها در استان خوزستان ضعیف هستند.

جدول ۸. مقوله ضعف نگرش و فرهنگ کارآفرینی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
لزوم اصلاح نگرش به کارآفرینی، عدم تمایل ساکنان این استان به کارآفرینی و داشتن نگرش دولتی، عدم گرایش به کارآفرینی در این استان، فرهنگ‌سازی در زمینه ترویج خود اشتغال و کارآفرینی، فقدان فرهنگ کارآفرینی، تغییر فرهنگ عمومی از فرهنگ اداری صرف به سمت کارآفرینی، جان‌فداگی خوداشتغالی به دلایل فرهنگی، عادت دیرینه به کارهای دولتی	ضعف نگرش و فرهنگ کارآفرینی

طبق نظر مشارکت‌کنندگان «بحث فرهنگی جا نیفتاده است که فرد در استان از منابع طبیعی برخوردار باشد، خوداشتغالی را رونق دهد و بعد کارآفرین شود. از اول ذهنشان گرایش به کارهای دولتی داشته و این فرهنگ تغییر نکرده، به خاطر همین نگاه به حوزه کارآفرینی و شرکت‌های خصوصی نگاه مثبتی نیست.»

کنش-تعامل‌ها (راهبردها) توسعه زیست‌بوم کارآفرینی

کنش-تعامل‌ها دومین دسته‌بندی مهم از پارادایم را می‌سازند. آن‌ها پاسخ‌های عینی (واقعی) افراد یا گروه‌ها به رخدادها یا موقعیت‌های دشوار زندگی هستند. مهم‌ترین راهبردها یا کنش-تعامل مشارکت‌کنندگان در رابطه با پدیده توسعه زیست‌بوم کارآفرینی، به ده دسته کنش-تعامل زیر قابل تقسیم‌بندی است.

جدول ۹. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با کنش-تعامل توسعه زیست‌بوم کارآفرینی

مفاهیم	مقوله
برقراری ارتباط با برنامه‌ریزان و کارکنان حوزه کارآفرینی و بحث درباره اهمیت نوآوری و کارآفرینی، تقویت همکاری بین مسئولان و کارکنان سازمان‌های متولی، برقراری ارتباط مؤثر بین شرکت‌های دانش‌بنیان با سازمان‌های دولتی	تقویت روابط شبکه‌ای و همکاری بین‌بخشی
حمایت از کارآفرینان به کمک رسانه‌ها و سازمان‌های متولی، حمایت مالی، بخشودی مالیاتی، بیمه رایگان پنج‌ساله برای کسب‌وکارهای نوپا، حمایت از کارآفرینان، حمایت از صنایع خلاق، اعطای مشوق‌هایی مانند وام با بهره پایین	تدوین و اجرای سیاست‌های حمایتی و تشویقی
نهادینه‌کردن ضرورت کارآفرینی، نهادینه‌کردن زیست‌بوم کارآفرینی در باورها و اعتقادات عموم مردم	ترویج گفتمان کارآفرینی در بین مردم
توجه به پتانسیل‌های استان از جمله صنعت گردشگری و انرژی، توجه به کسب‌وکارهای محلی و بوم‌گردی، توجه به ظرفیت‌های منطقه‌ای، تأکید بر توانمندی‌های بومی، توجه به ظرفیت‌های بومی و گردشگری	تدوین نقشه جامع کارآفرینی با رویکرد محلی‌نگری
آموزش کسب‌وکارهای خانگی، برگزاری همایش کسب‌وکارهای خانگی، برگزاری وبینار برای آموزش کارآفرینی برای کارشناسان سازمان‌های متولی، معرفی زمینه‌های مختلف برای راه‌اندازی کسب‌وکار، آموزش مهارت‌های مورد نیاز، آموزش و معرفی بازارهای هدف	برگزاری دوره‌های آموزشی مهارت‌زا
توسعه فردی و گروهی، تقویت کار تیمی، تقویت روحیه گروهی، آموزش کار گروهی	ترغیب عاملان اجتماعی استان به کار گروهی
توسعه زیرساخت‌ها در حوزه کارآفرینی، اشتغال‌زایی، رونق کسب‌وکار، رفع موانع تولید با ایجاد ساختار تولید در حوزه کارآفرینی، جهش تولید، کاهش روند اداری	جهش تولید و کسب‌وکار و رفع موانع آن
لزوم حضور خود کارآفرینان و شتاب‌دهنده‌ها به تفکیک شهرستان‌های تابعه در تصمیم‌های مرتبط با نوآوری و کارآفرینی، برگزاری جلساتی با حضور مربیان، افراد مطلع و کارآفرینان و تسهیلگران، ترویج نگرش از پایین به بالا در تصمیم‌گیری‌های حوزه کارآفرینی و نوآوری	مشارکت‌دهی کارآفرینان و شرکت‌های دانش‌بنیان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با کارآفرینی
سرمایه‌گذاری بر قشر جوان، بهره‌گیری از افراد متخصص و دارای دانش روز، شایسته‌سالاری، پرهیز از قوم‌گرایی در انتصاب‌ها	جوان‌گرایی و توجه به صلاحیت حرفه‌ای در انتصاب‌ها
ایفای نقش فعالانه توسط دانشگاه‌ها، ایفای نقش فعالانه توسط پارک علم و فناوری	تقویت مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری سازمانی در قبال کارآفرینی

پیامدهای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی

بهبود شاخص‌های توانمندسازی روان‌شناختی کنشگران اجتماعی: با توجه به اینکه قابلیت‌ها و دارایی‌ها اغلب به دو صورت جمعی و فردی تقسیم می‌شوند، توانمندسازی را نیز می‌توان در دو بعد جمعی و فردی در نظر گرفت. بررسی نظرات و دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان در تحقیق حاضر نشان می‌دهد توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در این استان موجب بهبود شاخص‌های توانمندسازی روان‌شناختی کنشگران اجتماعی می‌شود. از بین مقوله‌های شناسایی‌شده در این مورد می‌توان به دمیدن جان تازه و روح زندگی به جوانان استان، تزریق حس تعلق به سیستم، تقویت روحیه خودباوری، کسب استقلال، افزایش امید به آینده و توسعه فردی اشاره کرد. مشارکت‌کننده‌ای در این رابطه گفت:

«بهبود فضای کسب‌وکار به تسریع در پیشبرد برنامه‌ها و کاهش هزینه‌های بروکراسی اداری و افزایش انگیزه برای ورود به فضای کارآفرینی منجر می‌شود.»

بهبود مؤلفه‌های امنیت عمومی: طبق نظر مولار، امنیت در سه شکل ملی، اجتماعی و انسانی وجود دارد که پاسخ به سؤال اساسی امنیت برای چه کسی یا به بیان دیگر هدف مرجع امنیت در هر یک از این اشکال متفاوت است و به تناسب تفاوت در مراجع امنیت، تهدیدات نیز متفاوت خواهند بود (نویدنیان، ۱۳۸۲: ۶۲). پاسخگویان در این پژوهش معتقدند تحقق توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در این استان موجب بهبود مؤلفه‌های امنیت عمومی می‌شود. از زیرمؤلفه‌های این مورد می‌توان به افزایش احساس امنیت اجتماعی و افزایش امنیت کشور اشاره کرد.

مشارکت‌کننده‌ای (احسان) در این رابطه اظهار کرد:

«تولید موتور محرک اقتصاد است. برای پویایی اقتصاد، فرهنگ تولید باید فعال شود تولید با کارآفرینی رابطه دارد. با بالا رفتن میزان رفاه، آسیب‌های اجتماعی کمتر و امید به زندگی بیشتر می‌شود.»

توسعه اقتصادی پایدار: مایکل تودارو^۱ توسعه را جریانی چندبعدی می‌داند که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق است. اندیشمندان دیگر در حوزه توسعه مانند دادلی سیرز^۲، برنشتاین^۳ و پیتر دونالدس^۱ تعاریفی از توسعه ارائه کرده‌اند که در این

1. Michael Paul Todaro
2. Sears
3. Bernstein

تعریف نیز چندبعدی بودن، ارزشی بودن (تلاش برای دستیابی به آن)، ایجاد تغییرات اساسی در ساخت‌های اجتماعی و تلاش برای دستیابی به زندگی بهتر، مشاهده می‌شود (ازکیا و همکاران، ۱۳۹۳: ۸). بررسی نظرات مشارکت‌کنندگان در این تحقیق نشان می‌دهد توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان می‌تواند موجب کاهش تورم، کاهش فقر، رشد شاخص‌های اقتصادی، افزایش درآمد سرانه، رونق اقتصادی، تبدیل شدن استان به قطب اقتصادی کشوری و کارآفرینی و توسعه پتانسیل‌های استان و تبدیل آن به جاذبه‌های گردشگری شود.

مشارکت‌کننده‌ای (محسن) گفت:

«ایجاد اشتغال و زمینه‌سازی تحرک اجتماعی، افزایش نرخ اشتغال به‌ویژه اشتغال زنان در حوزه کسب‌وکارهای خانگی نوین. کافی است برای اثبات این مدعا به پیشرفت ابزاری که مثلاً در آتشپزخانه یا ابزار اکسسوری پیدا شده توجه داشته باشید. همین حوزه که شاید از نظر پنهان باشد، فعالان زیادی دارد که در آن کارآفرینی می‌کنند و ایده‌پروری آنان به درآمدزایی و اشتغال منجر می‌شود.»

توسعه انسانی و اجتماعی: شاخص توسعه انسانی برآیندی از دستاورد متوسط در ابعاد کلیدی توسعه انسانی است. این شاخص موجب توجه دولت‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در زمینه‌های توسعه و ایجاد افکار نوآورانه درمورد پیشرفت با ایده‌های ساده اما قدرتمند شده است (اسلزینسکی^۲، ۲۰۱۶: ۱۲۴). بررسی نظرات و دیدگاه‌های مطلعان دانشگاهی، کارآفرینان و مدیران شرکت‌های دانش‌بنیان نشان می‌دهد توسعه زیست‌بوم کارآفرینی موجب بهبود شاخص‌های توسعه انسانی، بهبود شرایط زندگی و افزایش رفاه اجتماعی می‌شود.

مشارکت‌کننده‌ای (مسعود) در این زمینه توضیح داد:

«بهادادن به کارآفرینی به کاهش بیکاری و مهاجرت و توسعه دانش فنی منجر می‌شود. از طرفی تبدیل شدن به قطب اقتصادی کشور و کارآفرینی و بهبود فضای کسب‌وکار استان خوزستان سبب خلق ثروت و ایجاد برندهای معتبر در استان و کاهش تضاد طبقاتی می‌شود.»

کاهش نرخ مهاجرت برون‌استان: مهاجرت می‌تواند پیامدهای فردی و اجتماعی متعددی برای افراد در سطح خرد و جامعه در سطح کلان داشته باشد. یکی از پیامدهای منفی مهاجرت برای یک جامعه، خروج نیروی‌های فکری و سرمایه‌های جامعه است که نیازمند تأمل است.

براساس دیدگاه پاسخگویان در این تحقیق، یکی از پیامدهای وقوع توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در این استان، کاهش نرخ مشارکت برون‌استانی شهروندان است. از مؤلفه‌های شناسایی‌شده در این زمینه می‌توان به کاهش تمایل به مهاجرت، کاهش مهاجرت نخبگان و افراد تحصیل‌کرده و پیشگیری از مهاجرت اشاره کرد.

مشارکت‌کننده‌ای (عباس) در این رابطه گفت:

«توسعه کسب‌وکارهای جدید به کاهش مهاجرت افراد متخصص و تحصیل‌کرده از استان، اشتغال‌زایی، جایگزینی کسب‌وکارهای نوین با صنایع آلاینده و انرژی منجر خواهد شد.»

اشاعه فرهنگ کارآفرینی در جامعه: کارآفرین به فردی گفته می‌شود که تمامی ابزارهای تولید را با هم ترکیب می‌کند و مسئولیت ارزش تولیدات، بازگشت کل سرمایه، ارزش دستمزدها و همچنین سود به‌دست‌آمده را برعهده دارد (عربیون و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۶). بررسی نظرات پاسخگویان در این تحقیق نشان می‌دهد اشاعه و ترویج کارآفرینی در جامعه می‌تواند یکی از پیامدهای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآفرینی بوده باشد.

مشارکت‌کننده‌ای (ابراهیم) در این رابطه اظهار کرد:

«نهادهای قانونی باید به صنایع کوچک اعتماد کنند. این اعتماد جواب می‌دهد و دیگر به دنبال پیدا کردن راهی در ادارات نیستند و ثمره‌اش استانی مثل یزد، سمنان و... می‌شود. چون منابع در دسترس کمی دارند، در حوزه کارآفرینی سرآمد هستند.»

کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی: آسیب‌های اجتماعی «نوعی بی‌سازمانی اجتماعی است که به شکل مستمر و فزاینده‌ای ارزش‌های محوری جامعه را به چالش می‌کشد و در بستر اجتماعی متأثر از اختلال کارکردی در نظم اجتماعی و نابرابری در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است» (تاکاگی^۱ و همکاران، ۲۰۱۲: ۱۸۹۶). مطابق تأکید مصاحبه‌شوندگان، توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در جامعه می‌تواند از میزان آسیب‌های اجتماعی بکاهد و در نهایت به کاهش نرخ وقوع بزهکاری و سایر مسائل اجتماعی آسیب‌زا در استان منجر شود.

مشارکت‌کننده‌ای (مهدی) در این رابطه گفت:

«پیامد مستقیم توسعه زیست‌بوم کارآفرینی ایجاد اشتغال است و این اشتغال باید پایدار باشد. اشتغال‌زایی به تقویت روحیه خودباوری، بی‌نیازی از درآمد نفتی، کسب استقلال، ثروت‌آفرینی و کاهش بیکاری منجر می‌شود.»

جدول ۱۰. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با پیامدهای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی

مفاهیم	مقوله
دمیدن جان تازه و روح زندگی به جوانان استان، تزریق حس تعلق به سیستم، تقویت روحیه خودباوری، کسب استقلال، افزایش امید به آینده، توسعه فردی	بهبود شاخص‌های توانمندسازی روان‌شناختی کنشگران اجتماعی
بهبود شاخص‌های توسعه انسانی، بهبود شرایط زندگی، افزایش رفاه اجتماعی، کاهش تضاد طبقاتی	توسعه انسانی و اجتماعی
افزایش احساس امنیت اجتماعی، افزایش امنیت کشور	بهبود مؤلفه‌های امنیت عمومی
رشد اقتصادی و توسعه پایدار، کاهش تورم، کاهش فقر، رشد شاخص‌های اقتصادی	توسعه اقتصادی پایدار
افزایش درآمد سرانه استان‌ها، رونق اقتصادی، خلق ثروت، تبدیل شدن استان به قطب اقتصادی کشوری و کارآفرینی	
توسعه پتانسیل‌های استان و تبدیل آن به جاذبه‌های گردشگری	
کاهش تمایل به مهاجرت، کاهش مهاجرت نخبگان و افراد تحصیل‌کرده، پیشگیری از مهاجرت	کاهش نرخ مهاجرت برون‌استانی
توسعه فرهنگ کارآفرینی، تغییر نگرش جامعه به شرکت‌های دانش‌بنیان، الگوبرداری جوانان از کارآفرینان	اشاعه فرهنگ کارآفرینی در جامعه
کاهش بزهکاری، کاهش فقر، تبعیض، مهاجرت و...	کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی

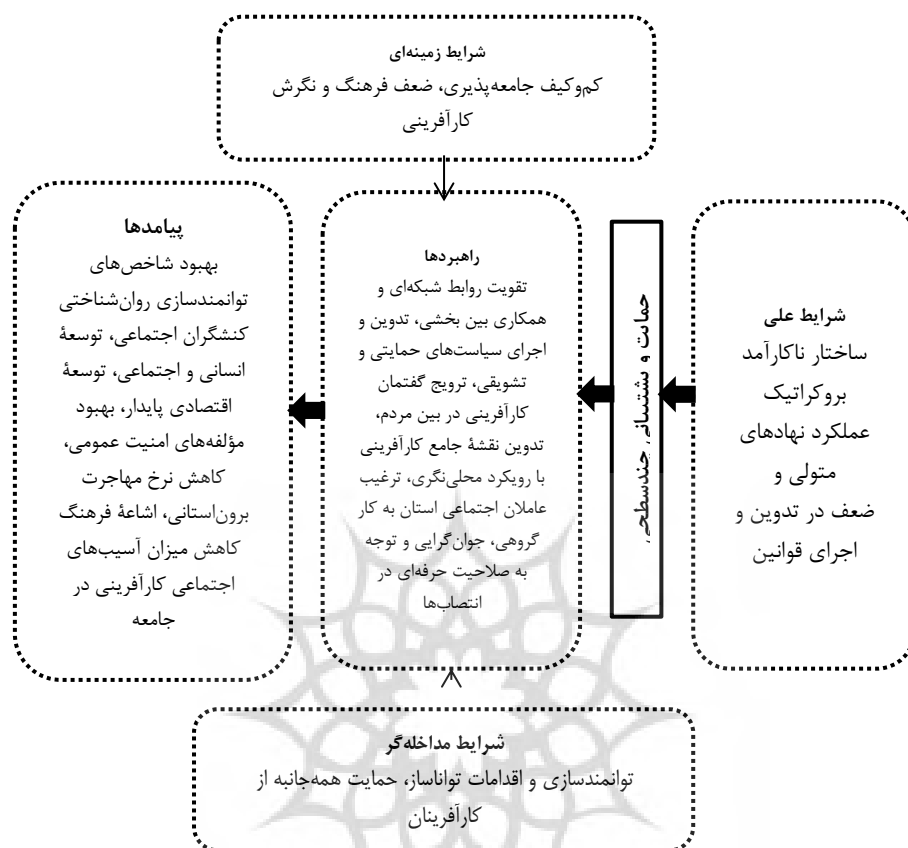
هسته مرکزی: پشتیبانی و حمایت چندسطحی از کارآفرینان و مفاهیم مرتبط با آن

یکی از جدی‌ترین چالش‌های مربوط به تحلیل داده‌های حاصل از روش نظریه زمینه‌ای، استخراج مقوله هسته‌ای است که بتواند پوشش‌دهنده مضامین مربوط به مفاهیم و مقوله‌های محوری تحقیق باشد. با در نظر گرفتن مفاهیم و مقوله‌های محوری تحقیق و در نظر گرفتن نظریه‌های جامعه‌شناختی موجود، به نظر محققان، مقوله هسته «پشتیبانی و حمایت همه‌جانبه از کارآفرینان و شرکت‌های دانش‌بنیان» می‌تواند تا حد زیادی حاوی شرایط ساختاری و ویژگی‌های فردی باشد که به صورت دوجانبه به توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان کمک می‌کند.

نظریه حمایت و پشتیبانی چندسطحی در صدد شناسایی متغیرها و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده حمایت و پشتیبانی چندسطحی است. این نظریه به دنبال پاسخ به این سؤال است که چه

عواملی تشکیل‌دهنده حمایت و پشتیبانی چندسطحی هستند و نحوه ارتباط این عوامل با یکدیگر چگونه است. تئوری پشتیبانی و حمایت چندسطحی اظهار می‌دارد سیاست کارآفرینانه به رشد فعالیت‌های کارآفرینانه، ایجاد فضا و فرهنگ مطلوب کارآفرینانه، تشویق افراد به شروع کسب‌وکار و ارائه اطلاعات لازم درمورد فرایند کارآفرینانه و بهبود مهارت‌های مورد نیاز، ایجاد تقویت‌کننده‌های غیرمالی مانند شبکه‌ها، خدمات حمایتی، آموزش و تربیت، پشتیبانی در مراحل ابتدایی و در خلال سال‌های بحرانی آغاز کسب‌وکار در یک روند آینده‌نگر می‌پردازد. در این زمینه عواملی نظیر ارائه تسهیلات با بروکراسی اداری کمتر، پشتیبانی مالی از کارآفرین، حمایت از کسب‌وکارها، وجود مشوق‌های مادی و معنوی مستمر از کارآفرینان از سوی نهادهای مرتبط مانند پارک علم و فناوری برای تقویت فرهنگ کارآفرینی (راهبردها) نیازمند حمایت و پشتیبانی چندسطحی است. همچنین در تئوری ساختاربندهی گیدنز، کارآفرین و فرصت، موجودیت‌هایی مستقل از هم نیستند. بلکه رابطه میان عامل (کارآفرین) و ساختار (زمینه فرصت) را بیان می‌کند. با توجه به اینکه ارتباط تنگاتنگی میان سیاست حمایت از کارآفرینی و سیاست حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط وجود دارد، این یافته تأییدی بر نظریه ویلز^۱ (۱۹۸۵) و دیویسون^۲ (۱۹۶۰) مبنی بر تأثیر حمایت اجتماعی ساختاری و کارکردی بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است. همچنین این یافته همسو با نتایج پژوهش‌های حیدری و همکاران (۱۳۹۸)، حسینی نسا و همکاران (۱۳۹۸)، کیاکجوری (۱۳۹۱)، ربیعی و صادق‌زاده (۱۳۹۰) و شیل و همکاران (۲۰۲۰) است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱. مدل پارادایمی پژوهش

قضایای حمایت و پشتیبانی چندسطحی

این تئوری براساس مدل پارادایمی، استخراج شده و شامل سه قضیه می‌شود که نشان‌دهنده

چگونگی روابط میان مقوله‌های استخراج شده هستند. این قضایا به شرح زیر مطرح می‌شوند:

قضیه ۱: کنش‌های فردی و سازمانی مانند توانمندسازی و اقدامات تواناساز، عملکرد نهادهای متولی، حمایت همه‌جانبه از کارآفرینان، تقویت نگرش و فرهنگ کارآفرینی به توسعه زیست‌بوم کارآفرینی منجر می‌شود؛

قضیه ۲: کنش‌های سازمانی مانند کنشگری مدیران، ارائه تسهیلات، پشتیبانی مالی از کارآفرینی و وجود مشوق‌های مادی و معنوی به‌منزله شرایط مداخله‌گر بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی تأثیرگذار خواهند بود؛

قضیه ۳: سازمان‌های متولی (شرکت‌های دانش‌بنیان و سازمان‌های دولتی) با اقداماتی از جمله توانمندسازی اجزای شبکه کارآفرینی، تقویت روابط شبکه‌ای و همکاری بین بخشی، برگزاری دوره‌های آموزشی مهارت‌زا، ترغیب عاملان اجتماعی استان به کار گروهی، حمایت از کسب‌وکارها، مشارکت‌دهی کارآفرینان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با کارآفرینی در صدد حمایت و پشتیبانی چندسطحی (مقوله محوری)، برمی‌آید. با این اقدامات هدف‌دار (راهبردهای کنش) باعث توسعه زیست‌بوم کارآفرینی می‌شوند؛

قضیه ۴: هم‌افزایی و تقویت روابط شبکه‌ای به تعالی زیست‌بوم کارآفرینی منجر می‌شوند؛
قضیه ۵: کنش‌های سازمانی شامل تنظیم قوانین و مقررات، حذف موانع جهت راه‌اندازی کسب‌وکار، ارتقای توانمندی‌های کارآفرینان در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی نقش ایفا می‌کنند؛
قضیه ۶: تعالی زیست‌بوم کارآفرینی، پیامد و نتیجه میان مقوله‌های فوق‌الذکر است.
براساس یافته‌های تحقیق به‌منظور توسعه زیست‌بوم کارآفرینی، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

تدوین نقشه جامع کارآفرینی به تفکیک شهرستان‌های تابعه و طراحی برنامه جامع بهبود فضای کسب‌وکار با استفاده از ظرفیت‌های شرکت‌های دانش‌بنیان؛
استفاده از رهنمودهای علمی صاحب‌نظران دانشگاهی و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی و سمن‌های خدماتی استان خوزستان؛ بهتر است مؤسسات آموزشی و مراکز آموزش عالی استان خوزستان در فرایند جامعه‌پذیری آموزشی و دانشگاهی از طریق آموزش‌های مهارت‌زا مؤلفه‌های کارآفرینی خصوصاً ریسک‌پذیری، مسئولیت‌پذیری و نوآوری را دانشجویان و دانش‌آموزان تقویت کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

به‌منظور درک بهتر ماهیت و ابعاد تأثیرگذار توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان، در این پژوهش با استفاده از نظر مطلعان کلیدی حوزه کارآفرینی و با استفاده از روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد، الگوی پارادایمی توسعه زیست‌بوم کارآفرینی استان خوزستان ارائه شد. در الگوی ارائه‌شده همه مقوله‌های مرتبط با توسعه زیست‌بوم کارآفرینی تعریف شده است. کدگذاری داده‌های مصاحبه نشان داد توسعه زیست‌بوم کارآفرینی متأثر از سازه‌هایی نظیر ساختار سازمانی بروکراتیک، توانمندسازی و اقدامات تواناساز، عملکرد نهادهای متولی و ضعف در تدوین و

اجرای قوانین از شرایط علی تأثیرگذار بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است. مصاحبه‌شوندگان در این راستا بر مفاهیمی مانند فساد اداری، بروکراسی اداری، تشویق و انگیزه‌دادن به کارآفرینان، شفافیت در قوانین اعطای تسهیلات و... اشاره کرده‌اند. یافته‌های تحقیق حاضر بر این مسئله تأکید می‌کند که در استان خوزستان ضعف رهبری و مدیریت راهبردی، رکود و بی‌ثباتی اقتصادی، فرسایش سرمایه اجتماعی، شکاف آگاهی و آموزش ناکافی، اقتصاد تک‌محصولی و فساد از شرایط مداخله‌گر در زمینه توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است.

مصاحبه با مطلعان کلیدی نشان داد سازه‌هایی مانند جامعه‌پذیری آموزشی، بحران سرمایه روان‌شناختی، ضعف فرهنگی و نگرشی، عوامل جمعیت‌شناختی و ساختمان ذهنی دولتی و فوران فرهنگ سنتی از جمله موانع زمینه‌ای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در استان خوزستان است. تأکید مصاحبه‌شوندگان بر مفاهیمی نظیر عادت و اعتقاد به کارهای دولتی، نداشتن فرهنگ کارآفرینی، جان‌فقدان خوداشتغالی در این استان، اهمیت تربیت خانوادگی و نیز لزوم یاددادن مهارت و کارکردن در آینده به دانش‌آموزان حاکی از اهمیت این سازه‌ها در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی است.

کدگذاری داده‌های مصاحبه‌ها نشان داد توسعه زیست‌بوم کارآفرینی موجب بهبود شاخص‌های توانمندسازی روان‌شناختی کنشگران اجتماعی، توسعه انسانی و اجتماعی، بهبود مؤلفه‌های امنیت عمومی، توسعه اقتصادی پایدار، کاهش نرخ مهاجرت برون‌استانی، اشاعه فرهنگ کارآفرینی در جامعه و کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی است.

براساس یافته‌های تحقیق می‌توان گفت با استفاده از تکنیک‌هایی مانند ترویج گفتمان کارآفرینی در بین مردم، تدوین نقشه جامع کارآفرینی با رویکرد محلی‌نگری توجه به راهکارهای بومی مانند تقویت روابط شبکه‌ای و همکاری بین‌بخشی، تدوین و اجرای سیاست‌های حمایتی و تشویقی، برگزاری دوره‌های آموزشی مهارت‌زا، ترغیب عاملان اجتماعی به کار گروهی در استان، جهش تولید و کسب‌وکار و رفع موانع آن، مشارکت‌دهی کارآفرینان و شرکت‌های دانش‌بنیان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با کارآفرینی، جوان‌گرایی و توجه به صلاحیت حرفه‌ای در انتصاب‌ها و نیز تقویت مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری سازمانی در قبال کارآفرینی می‌توان شاهد توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری در استان خوزستان بود.

طبق یافته‌های مصاحبه، کم‌وکیف جامعه‌پذیری آموزشی که نقش مهمی در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی و نوآوری استان خوزستان دارد و به‌طور خاص در نظریه جامعه‌پذیری دانشگاهی

ویدمن و آستین، سازه چندبعدی، سیال، مرحله‌ای و تکامل‌یابنده از دل طیف گسترده‌ای از پژوهش‌ها درباره فرایندهایی پدید آمده است که به کمک آن دانشجویان تحصیلات تکمیلی ارزش‌ها، مهارت‌ها و دانش ضمنی را از اجتماع دانشگاهی کسب می‌کنند (مهدیه و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۸). بر همین اساس می‌توان مقوله جامعه‌پذیری آموزشی را برون‌داد این نظریه قلمداد کرد. همچنین یافته پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش رحمانی (۱۳۹۸)، میگون پوری و همکاران (۱۳۹۷)، فاخر و همکاران (۱۳۹۸) و کوبلینسکا و لایویوس (۲۰۲۰) همسو است.

همچنین از منظر مشارکت‌کنندگان مفاهیمی بیان شد که می‌توان آن‌ها را تحت عنوان مقوله ضعف نگرش و فرهنگ کارآفرینی دسته‌بندی کرد. به بیان دیگر مصاحبه‌شوندگان عواملی نظیر عدم تمایل ساکنان این استان به کارآفرینی و داشتن نگرش دولتی به شغل و درآمد، عدم گرایش به کارآفرینی، فقدان فرهنگ کارآفرینی، نبود نگاه مثبت به کارآفرینی، عدم شکل‌گیری خوداشتغالی در سایه عدم حمایت فرهنگی از این مسئله و عادت کردن افراد به مشاغل شرکت‌های فولاد، نفت و پتروشیمی در این استان نام برد. همچنین مصاحبه‌شوندگان عواملی مانند لزوم اصلاح نگرش به کارآفرینی، ایجاد فرهنگ کارآفرینی و کمک به شکل‌گیری نگرشی مثبت به آن و تغییر فرهنگ عمومی از فرهنگ اداری صرف به سمت کارآفرینی را به‌عنوان ترویج فرهنگ کارآفرینی و کمک به شکل‌گیری آن در این استان را بیان کرده‌اند (محمدی، ۱۳۸۴: ۹۵). یافته پژوهش حاضر تأییدی بر نظریه شومپتر و کالین درخصوص انرژی انگیزه است. همچنین این مفهوم با یافته‌های تجربی میگون پوری و همکاران (۱۳۹۷) همخوانی دارد؛ بنابراین شکل‌گیری فرهنگ کارآفرینی و لزوم اصلاح نگرش ضعیف به آن، استخراج از بنیان نظریه‌ای است که بر آن فرایند مداوم می‌داند که در اثر یک تحول اساسی در آگاهی، عقیده و کنش پدید می‌آید.

از دیگر مضامین مورد اشاره مشارکت‌کنندگان، بیان مفاهیمی است که می‌توان آن‌ها را تحت عنوان مقوله وجود ساختار سازمانی بروکراتیک و نه تواناساز دسته‌بندی کرد. به بیان دیگر، مصاحبه‌شوندگان عواملی نظیر بروکراسی طاقت‌فرسا در سازمان‌های دولتی، فساد اداری، بروکراسی اداری طاقت‌فرسا برای کارآفرینان و... را به‌عنوان بزرگ‌ترین مانع کسب‌وکار در میان کارآفرینان تلقی شود. براساس دیدگاه گولدنر بروکراسی در نتیجه استفاده از روش‌های نامأنوس و غیررسمی می‌تواند به کاهش راندمان کار بینجامد (گل، ۱۳۸۰: ۱۲۵)؛ بنابراین مقوله حاضر برگرفته از این دیدگاه نظری است و با پژوهش رحمانی (۱۳۹۸) همسو است.

در ارتباط با مقوله ضعف در تدوین و اجرای قوانین، مصاحبه‌شوندگان از عواملی مانند لزوم شفافیت در قوانین، مرتبط با اعطای تسهیلات و پروژه‌ها، عدم تعریف درست چارت قانونی، محدودیت سازمان‌ها برای حمایت، عملیاتی‌نشدن تعاریفی که در پروتکل‌های دولتی کسب‌وکار آمده است، رعایت‌نشدن دستورالعمل‌های قانونی در حمایت از کارآفرینان و رفع موانع جذب سرمایه‌گذار خارجی نام برده‌اند. مفهوم یادشده تأییدی بر نظریه ساراسون (۲۰۲۰) و گیدنز مبنی بر رابطه کارآفرینی و ساختار است. همچنین این مقوله با یافته‌های شیل و همکاران (۲۰۲۰) همخوانی دارد.

از دید مشارکت‌کنندگان عواملی نظیر بی‌برنامگی نهادهای متولی، هماهنگی بین‌بخشی ضعیف نهادهای متولی، عملکرد ناکافی صداوسیما در ترویج فرهنگ کارآفرینی، جانفیتادن فرهنگ کارآفرینی توسط سازمان‌هایی پارک و علم و فناوری، دراولویت‌نبودن کارآفرینی برای مسئولان و نبود اراده راسخ در بین متولیان کارآفرینی نام برده‌اند. بر این مبنای تحلیل مذکور به لحاظ نظری با دیدگاه عملکرد سازمانی هولتون و بیتز (۱۹۹۵) و به لحاظ تجربی با یافته‌های پژوهش سیمونوآوو و همکاران (۲۰۲۰) و تئودوراسکی و همکاران (۲۰۱۸) همسو است.

منابع

- معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال (۱۳۹۵)، پایش و بهبود نظام کارآفرینی ایران گزارش اول (شناخت وضع موجود مبتنی بر شاخص‌های GEI)، دفتر توسعه کارآفرینی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
- حسینی‌نیا، غلامحسین، علی‌آبادی، وحید، و عطایی، پوریا (۱۳۹۸)، «طراحی الگوی زیست‌بوم کارآفرینی در کسب‌وکارهای روستایی تعاون‌محور»، فصلنامه توسعه کارآفرینی، شماره ۳: ۳۴۱-۳۶۰.
- داوری، علی، سفیدبری، لیلا، و باقرصاد، وجیهه (۱۳۹۶)، «عوامل اکوسیستم کارآفرینی ایران براساس مدل آیزنبرگ»، فصلنامه توسعه کارآفرینی، شماره ۱: ۱۰۱-۱۱۲.
- زاهدانی، سیدسعید، حکیمی‌نیا، بهزاد، طبیعی، منصور، و گلی، علی (۱۳۹۷)، «آینده‌پژوهی فرهنگ زیست‌محیطی با روش اکتشاف و اعتباریابی سناریو (مورد مطالعه: شهر اصفهان)»، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، شماره ۱۳: ۴۴۱-۴۶۸.

- میرسپاسی، ناصر، و گودرزوند چگینی، مهرداد (۱۳۸۲)، «مطالعه رابطه بین محیط، ساختار سازمانی و اثربخشی سازمانی شهرداری‌ها و ارائه الگوی پیشنهادی»، **فصلنامه مدیریت شهری**، شماره ۱۴: ۶۳-۵۶.
- مهدیه، عارفه، همتی، رضا، ودادهیر، ابوعلی (۱۳۹۵)، «فرایند جامعه‌پذیری دانشگاهی دانشجویان دکتری؛ مورد دانشگاه اصفهان»، **فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی**، شماره ۱: ۴۵-۷۳.
- شیانی، ملیحه، محمدی قره‌قانی، محمدعلی، و زارع، حنان (۱۳۹۹)، «سرمایه اجتماعی کار و تولید، بهره‌وری و توسعه اقتصادی-اجتماعی»، **فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران**، شماره ۱: ۱۲۳-۱۸۷.
- عربیون، ابوالقاسم؛ عبدالله زاده، غلامحسین، شریف زاده ابوالقاسم، محسنی، احمد (۱۳۸۹)، «شناسایی و اولویت بندی شاخص‌های تعیین کننده کارآفرینی کسب و کارها»، **فصلنامه توسعه کارآفرینی**، شماره ۸: ۹۷-۶۵.
- گل، جی.ای (۱۳۸۰)، «تئوری‌ها و فرایند مدیریت»، ترجمه سهراب خلیلی شورینی، تهران، سمت.
- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۲)، درآمدی بر امنیت اجتماعی، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، شماره ۱۹: ۷۷-۵۵.
- Elnadi, A., & Gheith, M. H. (2021), "Entrepreneurial ecosystem, entrepreneurial self-efficacy, and entrepreneurial intention in higher education: Evidence from Saudi Arabia", **The International Journal of Management Education**, No. 1: 100458.
- Guerrero, M., Liñán, F., & Cáceres-Carrasco, F. R. (2021), "The influence of ecosystems on the entrepreneurship process: a comparison across developed and developing economies", **Small Business Economics**, No. 4: 1733-1759.
- Gurung, R. B., & Tenzin, J. (2020), "The Entrepreneurship Culture", **Druk Journal of Thought and Ideas**, No1: 43-55
- Hoy, K. W., & Miskel, G. C., & Tarter, C. J. (2013), **Educational Administration: Theory, Research, and Practice**, McGraw Hill, Hill Companise Inc, 1221.
- Ballor, J. J., & Claar, V. V. (2019), "Creativity, innovation, and the historicity of entrepreneurship", **Journal of Entrepreneurship and Public Policy**, **Emerald Group Publishing**, No. 4: 513-522.
- Mujahid, S., Mubarik, S., & Naghavi, N. (2019), "Prioritizing dimensions of entrepreneurial ecosystem: a proposed framework", **Journal of Global Entrepreneurship Research**, No. 1: 1-21.
- Malecki, E. J. (2018), "Entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems", **Geography Compass**, No. 3, 12359.
- Navidnia, M. (2003), "An Introduction to Social Security", **Strategic Studies Quarterly**, NO.6 (19): 55-78.
- Pankova, S., Schneckenberg, D., & Velamuric, V. K. (2021), "Advocating sustainability in entrepreneurial ecosystems: Micro-level practices of sharing ventures", **Technological Forecasting and Social Change**, No. 166: 120654.

- Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B., & Sarason, B. R. (1983), "Assessing social support: The social support questionnaire", **Journal of Personality and Social Psychology**, No. 44: 127-139.
- Satalkina, L., & Steiner, G. (2020), "Digital Entrepreneurship and its Role in Innovation Systems: A Systematic Literature Review as a Basis for Future Research Avenues for Sustainable Transitions", **Sustainability**, No. 7: 1-27.
- Sachin, A. M., & Rawani, A. M. (2019), "Understanding Entrepreneurial Ecosystem". **International Journal of Social Ecology and Sustainable Development**, No. 3: 103-115.
- Śleszyński, J. (2016), "Human Development Index revisited", **Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu**, NO. (435): 40-54.
- Stam, E., & Van de Ven, A. (2021), "Entrepreneurial ecosystem elements". **Small Business Economics**, NO. 56(2), 809-832.
- Takagi, D., Ikeda, K., & Kawachi, I. (2012), "Neighborhood social capital and crime victimization: comparison of spatial regression analysis and hierarchical regression analysis". **Social Science and Medicine**, NO. 75: 1895-1902.

